

8. Шпенглер О. Закат Европы: очерки морфологии мировой истории. Т. 1. Гештальт и действительность / О. Шпенглер. — М. : Мысль, 1993. — 663 с.
9. Электронный учебник [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://e-book.ru>. — Загл. с экрана.
10. Darnton R. S. The New Age of the Book / R. S. Darnton // IASP Newsletter. — 2000. — №4. — P. 3—7.

Надійшла до редколегії 18.08.2014 р.

УДК 05.342:02

І. О. ДАВИДОВА

УПРАВЛІННЯ СИСТЕМНИМИ ТРАНСФОРМАЦІЯМИ БІБЛІОТЕК: ДО ПИТАННЯ НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ

Проаналізовано напрями трансформації бібліотечної діяльності та акцентовано на необхідності системного підходу до управління цими процесами.

Ключові слова: бібліотека, системні трансформації, наукова організація управління.

Проанализированы направления трансформации библиотечной деятельности, акцентировано внимание на необходимости системного подхода к управлению этими процессами.

Ключевые слова: библиотека, системные трансформации, научная организация управления.

Directions of transformation of the library activities are analyzed, attention to the necessity of the system approach to the management of these processes is accented.

Key words: library, system transformation, scientific management organization.

Питання трансформації бібліотечної діяльності посідають провідне місце в сучасних бібліотекознавчих дослідженнях, зокрема вивчаються техніко-технологічні, функціонально-організаційні, кадрові та ринкові напрями її реалізації. Водночас, незважаючи на широту аспектів досліджуваних змін, які відбуваються під впливом внутрішніх факторів і умов зовнішнього середовища, сутність управління системними трансформаціями бібліотек залишається поза межами уваги більшості дослідників. Процеси трансформації не пов'язуються із саморозвитком бібліотеки як соціального інституту, соціокультурного й економічного суб'єкта сучасного соціокомунікаційного простору. Це положення зумовлює актуальність статті. **Мета** — розглянути системні трансформації в бібліотечній сфері діяльності, сутнісне походження цих процесів та необхідність управління ними.

На нашу думку, бібліотечна діяльність є однією з форм соціокомунікативної діяльності, яка набула відносної самостійності і стала соціальним інститутом унаслідок суспільного поділу праці, розвитку

продуктивних сил і виробничих відносин. Ця теза обґрунтовується в монографії В. О. Ільганаєвої [2]. Трансформації бібліотечного соціального інституту наприкінці ХХ — поч. ХХІ ст. активно розвиваються і розгортаються в напрямках техніко-технологічних, організаційно-структурних, функціональних та управлінських змін під впливом процесів інформатизації й інтелектуалізації, поширення каналів комунікації та формування сучасного мережевого суспільства.

Техніко-технологічні трансформації відбуваються в напрямі переходу від ручних технологій обробки документного потоку в окремій бібліотеці до застосування корпоративних технологій, основаних на одноразовій обробці інформації та багаторазовому її використанні, від упровадження в діяльність бібліотек новітніх комп'ютерних технологій обробки документів, автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем до застосування мережевих технологій інтелектуального виробництва й управління.

Процес інформатизації змінює всі суттєві особливості бібліотечної діяльності і супроводжується важливими організаційними змінами: від окремої бібліотеки, в якій переважає ручна неавтоматизована праця, через створення окремих відділів комп'ютеризації й автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів, до корпоративних бібліотечних об'єднань, індустріальних комплексів, електронних бібліотек, медіатек, які забезпечують функціонування бібліотечного соціального інституту не лише на документному, а й на інформаційному та когнітивному рівнях соціальних комунікацій. Організаційні трансформації є результатом удосконалення структурних характеристик як усередині бібліотечних установ, під впливом процесів реструктуризації, реінжинірингу, впровадження мережевих або віртуальних форм функціонування, так і в їх зовнішній інноваційній політиці, коли йдеться про розгортання інтеграційних процесів у бібліотечній діяльності з огляду на специфіку сучасного соціокомунікаційного простору. Саме організаційна складова нині зумовлює утримання та нарощування конкурентних переваг бібліотек.

Характерною особливістю сучасності, що відтворює організаційні зміни розвитку бібліотечної діяльності, є міжбібліотечна взаємодія та впровадження мережевих організаційних форм — бібліотечних корпорацій, електронних бібліотек, медіатек, які на ринку інформаційних продуктів і послуг поступово формують конкурентне середовище для бібліотеки традиційного типу. Саме кооперація, яка свідчить про процеси концентрації бібліотечного виробництва, є найперспективнішим напрямом розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві та суспільстві знань. Бібліотека однією з перших опанувала онлайніві корпоративні технології і продемонструвала іншим суб'єктам соціальних комунікацій, яким чином слід використовувати переваги сучасних корпоративних технологій в інтересах своїх співробітників і користувачів. Утворення бібліотечних корпорацій

є формою реалізації організаційних стратегій конкретних бібліотечних установ. Корпоратизація бібліотечної діяльності має передусім соціальне значення, відбувається в контексті інституціоналізації ринкових відносин і формування мережевого середовища. Про корпоративність у бібліотечній діяльності можна говорити лише в тому разі, коли бібліотеки стають настільки пов'язаними партнерськими відносинами, що починають виробляти єдину організаційну стратегію, т. зв. «корпоративний дух», і організовано представляти спільні інтереси.

Нова корпоративна модель бібліотечної діяльності, організаційне становлення якої розпочалося наприкінці 1990-х рр., означає розширення комунікаційних зв'язків між учасниками системи, постачальниками і споживачами. Її підґрунтям став активний розвиток інформаційних технологій, телекомунікаційного середовища й, передусім, мережі Інтернет, які змінили традиційні уявлення щодо обмеженості бібліотек, зруйнували їхню замкненість. Зміни організаційних форм функціонування бібліотек в інформаційному суспільстві відбуваються й у напрямі створення нових організаційних форм — електронних і цифрових бібліотек, медіатек, які функціонують у глобальному розподіленому інформаційному просторі.

Техніко-технологічні й організаційні трансформації бібліотечно-інформаційних установ на етапі інформатизації суспільства зумовили функціональні трансформації бібліотек, які пов'язані зі зміною їхніх функцій від виключно документозберігаючих до таких, які забезпечують доступ до світових інформаційних ресурсів. Традиційне розуміння функції бібліотеки як головного утримувача окремого документного фонду змінюється ставленням до неї як до інформаційної установи, котра акумулює зовнішні та створює власні БД.

Бібліотека протягом свого історичного розвитку завжди виконувала певне соціальне замовлення, яке зумовлювало зміст її функцій, виробничих процесів, рівень технологій, що використовувались, перелік інформаційних продуктів і послуг, форми та методи управління. Накопичення, збереження й організація доступу до інформаційних ресурсів, які мають фізичне відтворення в книжковому надбанні, відбувалося на рівні застосування традиційних ручних бібліотечних технологій обробки документного потоку. Бібліотека впродовж тривалого часу була лідером у певних галузях документного забезпечення суспільства. Її позиції як суспільного інституту здавалися загально визнаними і невразливими. Незважаючи на можливі недоліки в роботі певних книгосховищ, бібліотека як соціальний інститут була практично єдиною установою, котра професійно здійснювала збирання, систематизацію, збереження документів і доводила їх до споживачів. Ця історично сформована монополія гарантувала бібліотеці постійне місце в традиційній системі інформаційних комунікацій: у жодному іншому місці потенційний читач не міг мати

доступу до ретельно збереженого та професійно обробленого документного масиву.

Стрімке зростання мережевих технологій, а також технологій передавання даних, систем управління і зберігання великих документно-інформаційних масивів фактично ліквідували монополію бібліотек на володіння систематизованими даними. На документному рівні соціальних комунікацій інтравертний розвиток бібліотек завершується інноваціями, які яскраво виявилися в зміні технологічних засобів бібліотечної діяльності. Документно-інформаційний рівень соціальних комунікацій, якого сягає бібліотека, зумовлює диверсифікацію бібліотечного виробництва: від цілісного документа до його фрагментів, текстів, смислів, знань. Ці зміни пов'язані з розробкою та широким упровадженням дедалі гнучкіших інформаційних режимів і систем, глибокою переробкою документальних потоків, виникненням фактографічних, гіпертекстових, повнотекстових, інформаційних та експертних систем. Вони потребують підвищення долі інтелектуальної праці співробітників бібліотечно-інформаційної сфери, розгортання інформаційно-аналітичної діяльності. У науковій літературі ця теза не є новою. А. І. Каптерев як домінуючу тенденцію, що визначатиме розвиток бібліотечної діяльності, вбачає посилення її диверсифікації [3]. Цей процес, на думку автора, передбачає подальший розвиток форм і збагачення змісту виробничої діяльності бібліотек, поєднання різноманітних елементів цих форм у конкретних бібліотечних процесах.

На етапі інформатизації активізувався процес трансформаційних змін бібліотечної діяльності, який є еволюційним, і паралельно посилюється соціальний вплив через управлінську складову, про що свідчать інноваційні зміни. Ця подія не залишилася непоміченою серед бібліотекознавців, котрі відзначили: «соціальні зміни виявляються в трансформації бібліотеки як результату діяльності людей» [6, с. 34]. Водночас на відміну від названої праці, де зазначається, «що перетворення бібліотеки зумовлені зовнішніми факторами» [6, с. 35], тобто автор розглядає трансформацію як суто зовнішнє явище стосовно бібліотеки, ми вважаємо трансформацію внутрішнім еволюційним процесом бібліотечної системи. Аналіз сучасної практики функціонування бібліотечного соціального інституту засвідчує, що посилення своєї соціальної ролі бібліотеки можуть досягти лише за умови ефективного управління системними трансформаціями бібліотек, спрямованого на пошук можливостей, які відкриває інформаційне суспільство для виробництва нових інформаційних продуктів і послуг, інформаційних технологій та опанування нових форм організації бібліотечного виробництва. Це передбачає особливий, новаторський стиль господарювання бібліотек на засадах їхньої орієнтації на нововведення і систематичну й цілеспрямовану інноваційну діяльність.

Пильна увага фахівців до проблеми трансформаційних та інноваційних змін за останні десятиріччя свідчить про те, що інноваційний компонент бібліотечної діяльності є об'єктом уваги бібліотечної теорії та практики [4, с. 7]. Дослідженими можна вважати питання класифікації інновацій, їхньої структури й організації, реалізації інноваційного процесу в бібліотеках різних типів і видів. Водночас інноваційні зміни, які нині відбуваються в бібліотеках, уповільнюються через невирішеність технологічних, організаційних і правових питань, що посилює нестабільність розвитку бібліотек, викликає дисфункції в самій системі управління. Управлінська криза, яка виявляється в тому, що «система бібліотечних закладів, як і вся система інформаційних баз України, потребує цілісної стратегії позиціонування й ефективного розвитку діяльності в глобальному інформаційному просторі» [1, с. 216], гальмує прогресивну динаміку бібліотечної діяльності, демонструє неадекватність управління бібліотечним соціальним інститутом вимогам часу, а також закономірним тенденціям розвитку інформаційного суспільства.

Питання управління інноваційним розвитком бібліотек представники бібліотечного конкретно-галузевого знання досліджували лише на рівні інноваційної політики, впровадження якої має сприяти якісним системним трансформаціям у діяльності бібліотек. Інноваційна політика, яка інтегрує процеси модернізації й інформатизації бібліотечної діяльності, створює умови та форми входження бібліотек до єдиного інформаційного простору, сприяє визначенню ролі та місця бібліотек України як суб'єктів інформаційного ринку, складової інформаційної інфраструктури суспільства, уможливорює сформувати стратегічне бачення сутності процесів розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві та їх трансформацій під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Системні трансформації в бібліотечній сфері діяльності потребують подальшої розробки питань наукової організації управління інноваційним розвитком кожної бібліотечної установи. Діяльність щодо створення корпоративних бібліотечних систем, електронних бібліотек, медіатек, упровадження мережових технологій обслуговування через свою складність і новизну викликають чимало технічних, організаційних, правових та соціальних проблем. Найістотнішими з них можна вважати: розробку технології формування інформаційного фонду; проблеми збереження та розповсюдження інформації; значну трудоемність і вартість розробки; незначний досвід бібліотечного співтовариства у створенні та використанні електронних бібліотек. Вищезазначені проблеми не може вирішити якась одна установа, вони потребують значної консолідації фахівців у сфері інформаційних технологій, управління, права й освіти, а також значних фінансових та інтелектуальних інвестицій. До створення електронних бібліотек і корпоративних мереж слід долучати спеціалізовані організації та

творчі колективи, здатні професійно й якісно виконувати відповідні види діяльності. При цьому необхідні чітка і точна концептуальна організація процесів управління програмно-проектною діяльністю бібліотек й ефективна координація роботи.

Таким чином, системні трансформації в бібліотечній сфері діяльності потребують наукової організації процесів управління, що ґрунтуються на систематичному впровадженні інноваційних управлінських технологій й передового досвіду та визначають спектр соціальних вимог до бібліотечного соціального інституту, якості інформаційних продуктів і послуг, робочих місць, рівня інформаційного сервісу. Результатом системних трансформацій у бібліотечній сфері діяльності є корпоративні системи, електронні бібліотеки, медіатеки, формування системи віддаленого обслуговування читача. Їхнє виникнення засвідчує розгортання процесу інтенсифікації автоматизованого бібліотечно-інформаційного виробництва, яке стає індустріальним, забезпечує розміщення у віртуальному просторі власних інформаційних ресурсів, орієнтується на обслуговування користувача незалежно від місця його перебування та часу.

В умовах системних трансформацій, коли бібліотеки опановують електронний простір та функціонують у розподіленому інформаційному середовищі як мережеві структури, посилюється значення ефективного управління внутрішньобібліотечними та міжбібліотечними комунікаціями, робочими групами та багатofункціональними проектними командами, які здійснюють інноваційну діяльність. Нині необхідність подальших системних трансформацій і якісного розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві суперечить намаганням упроваджувати інноваційні зміни засобами старих форм управління. За таких умов, першочерговими завданнями стають розробка питань наукового управління інноваційною діяльністю бібліотек, його спрямованістю на вирішення завдань переходу до інформаційного та когнітивного рівнів соціальних комунікацій, розгортання інформаційно-аналітичної функції і створення умов для подальшого саморозвитку бібліотек як складової системи соціальних комунікацій суспільства знань.

Список літератури

1. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. — Київ, 2010. — 360 с.
2. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Ільганаєва ; НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 1996. — 254 с.
3. Каптерев А. И. Библиотечная деятельность и информационное пространство / А. И. Каптерев. — Київ, 1991. — 50 с.
4. Качанова Е. Ю. Инновации в библиотеках / Е. Ю. Качанова ; науч. ред. В. А. Минкина ; СПбГУКИ. — СПб. : Профессия, 2003. — 318 с. — (Сер. «Библиотека»).

5. Лобузiна К. Технологiї органiзацiї знанневих ресурсiв у бiблiотечно-iнформацiйнiй дiяльностi : монографiя / Катерина Лобузiна ; вiдп. ред. О. С. Онихенко ; НАН України, Нац. б-ка України iм. В. I. Вернадського. — Київ, 2012. — 252 с.
6. Чачко А. С. Развивающаяся библиотека в информационном обществе : науч.-метод. пособ. / А. С. Чачко. — М. : Либерей, 2004. — 88 с.
7. Чуприна Н. Т. Универсальная библиотека: инновационная деятельность в профессиональной практике : науч.-практ. пособ. / Н. Т. Чуприна. — М. : Изд-во «Либерей», 2004. — 120 с.

Надiйшла до редколегiї 09.09.2014 р.

УДК 002.(091)(477) «1917-1918»

М. А. НИЗОВИЙ

УКРАЇНСЬКА КНИЖКА В БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНУ РЕСПУБЛІКУ (ЗА ЧАСІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: 1917–1918 РР.)

Розглядаються стан та роль української книжки в боротьбі за створення Української Народної Республіки на початковому етапі української революції, в роки діяльності Української Центральної Ради.

Ключові слова: *книговидання, книжкова справа, видавництва, книгозабезпечення, книгорозповсюдження.*

Рассматриваются состояние и роль украинской книги в борьбе за создание Украинской Народной Республики на начальном этапе украинской революции, в годы деятельности Украинской Центральной Рады.

Ключевые слова: *книгоиздание, книжное дело, издательства, книгообеспечение, книгораспространение.*

The state and the role of the Ukrainian book is examined in the struggle for formation of the Ukrainian People's Republic at the initial stage of the Ukrainian revolution in the years of Ukrainian Central Rada.

Key words: *book publishing, book business, publishing houses, book support, book dissemination.*

27 лютого 1917 р. в Російській імперії перемогла демократична революція. Уже в перші дні березня в Києві й усій Україні розпочалося небачене досі національно-культурне піднесення, стрижнем якого було відродження українських мови й друкованого слова. Зокрема, майже щодня започатковувалися нові газети і часописи, створювалися приватні, кооперативні та громадські книгарні й видавництва.

Лідери української нації, зокрема Товариство українських поступовців (ТУП), очолюване М. С. Грушевським, зваживши на поразку Першої російської революції, запропонували ідею створення Української Центральної Ради як міжпартійного політичного блоку для досягнення автономії України в межах конституційної Росії.

Це були перші кроки української революції. Українська Центральна Рада (УЦР) намагалася завдяки переговорам вирішити